

Nabarvené ptáče

JERZY KOSINSKI

přeložila Ivana Jílovcová-Fieldová

edice angloamerických autorů

ARGO

Nabarvené ptáče
Jerzy Kosinski

Nabarvené ptáče

**JERZY
KOSINSKI**

přeložila Ivana Jílovcová-Fieldová

Edici angloamerických autorů řídí Petr Onufer

Czech edition © Argo, 2017

THE PAINTED BIRD

Copyright © 1965, 1976 by Jerzy Kosinski

Translation © Ivana Jílovcová-Fieldová, 1995, 2017

Cover art © Jan Vytiska, 2017

ISBN 978-80-257-2223-7 (váz.)

ISBN 978-80-257-2288-6 (e-kniha)

Věnuji památce své ženy,
Mary Haywardové-Weirové,
bez které by i minulost
pozbyla smysl.

A pouze Bůh,
vskutku všemohoucí,
věděl, že jsou to savci
z jiného plemene.

— **Majakovskij**

Kapitola první

V prvních týdnech druhé světové války, na podzim roku 1939, poslali rodiče svého šestiletého chlapce z jednoho velkého města ve východní Evropě do bezpečí jedné vzdálené vesnice. Podobně na tom byly tisíce jiných dětí.

Jakýsi muž, který cestoval na východ, přistoupil za dosti značný obnos na to, že najde pro dítě náhradní rodiče, kteří by se o ně dočasně starali. Rodiče neměli příliš na vybranou, a tak mu chlapce svěřili.

Rodiče věřili, že nejlepším způsobem, jak dítěti zajistit, aby přežilo válku, je poslat ho někam pryč. Protože se otec dítěte před válkou angažoval v protinacistickém hnutí, museli se oba rodiče skrývat, aby se vyhnuli totálnímu nasazení v Německu nebo uvěznění v koncentračním táboře. Chtěli svoje dítě zachránit před hrožícím nebezpečím a doufali, že se nakonec znovu sejdou.

Následující události však jejich plány zvrátily. Za okupace a ve válečném zmatku, kdy docházelo k neustálému přesunu obyvatelstva, rodiče ztratili spojení s mužem, který jejich dítěti našel prozatímní domov na vesnici. Museli se smířit s tím, že svého synka možná už nikdy nenajdou.

Mezitím chlapcova pěstounka dva měsíce po jeho příjezdu zemřela a opuštěné dítě putovalo samo od vesnice k vesnici. Někdy mu lidé poskytli přístřeší, jindy ho odehnali.

Vesnice, kde mu bylo souzeno prožít následující čtyři roky, měly jiné etnické složení než kraj, ve kterém se narodil. Místní sedláci žili v izolaci a brali se mezi sebou. Měli světlou pleť, plavé vlasy a modré či šedé oči. Chlapec měl olivovou

plet, tmavé vlasy a černé oči. Mluvil jazykem vzdělané vrstvy, kterému venkované na východě pramálo rozuměli.

Považovali ho za ztracené cikáně nebo židovské dítě a poskytovat za Němců přístřeší cikánům nebo židům, jejichž místo bylo v ghettech nebo koncentračních táborech, znamenalo vystavit jednotlivce i celé obce tomu nejtvrděšímu trestu.

Vesnice v tomto kraji byly po staletí zanedbávané. Nacházely se v těch nejzaostalejších a jen těžko dostupných částech východní Evropy, daleko od městských center. Nebyly tu ani školy, ani nemocnice, vzácně bylo vidět dlážděnou cestu či most, nebyla tu zavedená elektřina. Lidé žili v malých usedlostech stejným způsobem, jako dřív žili jejich pradědové a prabáby. Vesničané se svářili a bojovali mezi sebou o právo na řeky, lesy a jezera. Jediným zákonem, který tu platil, bylo tradiční právo silnějšího a bohatšího nad slabším a chudším. Jediné, co tyto lidi rozdělené na římské katolíky a pravoslavné spojovalo, byla jejich krajní pověřčivost a bezpočet nemocí, které trápily je i jejich zvířata.

Byli nevědomí, suroví a krutí, i když ne vlastní volbou. Půda tu byla špatná a podnebí drsné. Řeky, ve kterých nebyly skoro žádné ryby, často zaplavovaly pastviny a pole, která se pak proměňovala v bažiny. Rozlehlá blata a močály se zakusovaly do kraje a v hustých lesích se tradičně skrývaly bandy rebelů a psanců.

Německá okupace této části země pouze prohloubila její bídu a zaostalost. Venkované museli odvádět velkou část své skrovné úrody nejen vojsku, ale i partyzánům. Odmítnutí mohlo vést k trestním nájezdům na vesnice, ze kterých pak zůstávaly jen doutnající rozvaliny.

Žil jsem v Martině chalupě a čekal jsem, že si pro mě rodiče co nevidět přijedou. Brečet nepomáhalo a Marta mému fňukání stejně nevěnovala pozornost.

Byla stará a chodila stále schýlená, jako kdyby se chtěla, ale nemohla zlomit v pase. Její dlouhé vlasy, které si nikdy nečesala, se zacuchávaly a zamotávaly do nesčetných silných praménků, které se nedaly rozplést. Říkala jim

čertovské čůpky. Hnízdily v nich nedobré síly, ty je stále pevněji stáčely a zacuchávaly a pozvolna prohlubovaly stárnutí.

Belhala se kolem opřená o sukovici a něco si pro sebe huhlala v jazyce, kterému jsem tak docela nerozuměl. Její drobná seschlá tvář byla zbrázděná vráskami a její červenoohnědá kůže vypadala jako přepečené jablko. Zchřadlé Martino tělo se bez přestání třásl, jako kdyby jím cloumal nějaký vnitřní vítr, a prsty jejích kostnatých rukou, s klouby zkřivenými nemocí, se nikdy nepřestávaly chvět. I Martina hlava na dlouhém vyzáblém krku se bez ustání kývala na všechny strany.

Marta měla moc špatné oči. Mhourala do světla úzkými šterbinami posazenými pod hustým obočím. Její víčka vypadala jako brázdy v hluboko zorané půdě. Z koutků jí vždy tekly slzy. Putovaly po tváři vymletými kanálky dolů, aby se spojily se soplem, který jí visel u nosu, a s bublinkami slin, které jí tekly z úst. Vypadala jako stará, skrz naskrz prohnílá zelenošedá pýchavka, čekající na poslední závan větru, který z ní vyfoukne suchý černý prach.

Zpočátku jsem se jí bál, a kdykoliv se ke mně blížila, zavíral jsem oči. Jediné, co jsem pak vnímal, byl pach jejího těla. Vždycky spala v tom, v čem chodila. Šaty byly podle ní tou nejlepší obranou proti četným chorobám, které by čerstvý vzduch mohl přivát zvenku do místnosti.

Marta tvrdila, že člověk, aby byl zdravý, by se neměl mýt častěji než dvakrát do roka, o Vánocích a na Velikonoce, a i tehdy jen zlehka, aniž by se přitom svlékal. Teplou vodu používala pouze tehdy, když chtěla svým křivým nohám ulevit od četných kuřích ok, puchýřů a vrostlých nehtů. Proto si je jednou či dvakrát týdně máčela ve vodě. Často mě svými starými třesoucíma se rukama, které připomínaly zahradní hrábě, pohladila po vlasech. Měla mě k tomu, abych si hrál na dvoře a přátelil se s domácími zvířaty.

Nakonec jsem přišel na to, že zvířata jsou méně nebezpečná, než se zdá. Pamatoval jsem si na příběhy, které mi o nich z obrázkové knížky čítávala moje chůva. Ta zvířata

měla svůj vlastní život, lásky, rozdílné názory a hovořila mezi sebou svým vlastním jazykem.

Slepice se tísnily v kurníku a praly se o každé zrnko, které jsem jim hodil. Některé se procházely v páru, jiné klovaly ty slabší. Po dešti se koupaly někde o samotě v kalužích nebo si nad vejci fintivě načechrávaly peří a rychle usínaly.

Na selském dvoře se děly zvláštní věci. Z vajec se líhla žlutá a černá kuřátka, která se podobala oživlým vajíčkům na dlouhých hubených nožkách. Jednou se ke slepičímu hejnu připojil osamělý holub. Bylo zřejmé, že je nevítaným hostem. Když přistál mezi slepicemi a rozvířil přitom křídly prach, prchaly celé vyděšené pryč. Když se jim začal dvořit a za vydatného vrkání se k nim droboučkými krůčky přibližoval, zůstávaly povzneseně stát a s opovržením se na něho dívaly. Jakmile se k nim přitočil, všechny se s kdákáním rozutekly.

Jednoho dne, když se holub jako obvykle snažil spráželít se slepicemi a kuřaty, odtrhl se od mraků malý černý tvar. Slepice se s křikem rozběhly ke stodole a ke kurníku. Černá koule padala jako kámen mezi prchající hejno. Jen holub se neměl kam schovat. Dříve než měl čas roztáhnout křídla, přibil ho mocný pták svým ostrým zahnutým zobákem k zemi a začal do něho klovat. Holubovo peří bylo potřísněné krví. Marta vyběhla z chalupy a výhrůžně mávala holí, ale jestřáb hladce vzlétl a odnesl si bezvládného holuba s sebou v zobáku.

Na zvláštní, pečlivě ohrazené malé skalce chovala Marta hada. Had klouzal a vlnil se mezi listím a komíhal svým rozeklaným jazýčkem jako transparentem na vojenské přehlídce. Zdálo se, že okolní svět je mu zcela lhostejný. Nikdy jsem nevěděl, zda si mě povšiml.

Při jedné příležitosti se had skryl ve svém soukromém budoáru hluboko pod mechem a dlouho tam zůstal bez jídla a bez vody. Účastnil se jakéhosi podivného rituálu, o kterém ani Marta raději nic neříkala. Když se zase konečně objevil, jeho hlava se leskla jako naolejovaná švestka. Následovalo neuvěřitelné představení. Had znehybněl a jeho stočené

tělo se občas mírně zachvělo. Pak klidně vylezl z kůže. Najednou vypadal hubenější a mladší. Už nekomíhal jazýčkem, ale zdálo se, že čeká, až mu nová kůže ztverdne. Po staré, poloprůhledné kůži, ze které se svlékl, se zcela nezdvořile procházely mouchy. Marta zvedla kůži s posvátnou úctou ze země a schovala ji na tajném místě. Taková kůže měla cenné léčivé vlastnosti, ale Marta mi řekla, že jsem na to, abych chápal jejich povahu, ještě příliš mladý.

Marta i já jsme hadí proměnu sledovali s úžasem. Řekla mi, že lidská duše se zbavuje svého těla podobným způsobem a pak letí nahoru, aby přistála u Božích nohou. Po dlouhé cestě, kterou musí urazit, ji Bůh vezme do svých teplých dlaní, zahřeje ji svým dechem a pak ji buď promění v nebeského anděla, nebo ji svrhne dolů do pekla, kde se bude navěky trápit v plamenech.

Do chalupy často přiběhla na návštěvu malá zrzavá veverka. Když se najedla, hopkala jakoby v rychlém tanci sem tam po dvoře. Pošvihávala přitom ocasem, pištěla, válela se po zemi, vyskakovala a děsila všechny slepice a holuby.

Veverka mě denně navštěvovala. Usedala mi na rameno, lízala mi uši, krk, tváře a jemně mě tahala za vlasy. Když si se mnou pohrála, vždycky zase zmizela přes pole do lesa.

Jednou jsem zaslechl hlasy. Rozběhl jsem se k nedalekému kopci. Schoval jsem se v křoví a s hrůzou jsem sledoval, jak venkovští kluci honí moji veverku po poli. Zběsile prchala a snažila se dostat do bezpečí lesa. Kluci před ní házeli kameny, aby jí únik znemožnili. Malé zvířátko sláblo, jeho skoky byly čím dál tím kratší a pomalejší, až ho nakonec kluci chytli. Veverka však dál statečně zápasila a kousala. Kluci se pak nad ni sklonili a vylili na ni z plechovky jakousi tekutinu. Cítil jsem, že se stane něco strašného, a tak jsem se zoufale snažil vymyslet něco, čím bych svou malou kamarádku zachránil. Ale bylo už příliš pozdě.

Jeden z kluků vytáhl z plechovky zavěšené přes rameno kus doutnajícího dřeva a dotkl se jím zvířete. Pak hodil veverku na zem, kde okamžitě vzplála. S vypísknutím, které

mi sevřelo srdce, vyskočila vysoko do vzduchu, jako kdyby chtěla uniknout šlehajícím plamenům, které ji celou pokrýly. Jen hustý ocas sebou ještě chvíli škubal. Malé kouřící tělíčko se svíjelo na zemi a brzy znehybnělo. Kluci vše se smíchem pozorovali a rýpali do tělíčka klackem.

Moje malá kamarádka byla mrtvá, a tak jsem už ráno neměl na koho čekat. Pověděl jsem Martě, co se stalo, ale zdálo se, že nerozumí, co jí říkám. Něco si sama pro sebe mumlala, modlila se a zaklínala svými tajnými čarami domácnost, aby odehnala smrt, která, jak se zmínila, číhala opodál a snažila se vstoupit dovnitř.

Marta onemocněla. Stěžovala si na ostrou bolest pod žebry, kde se třepotá navždy uvězněné srdce. Řekla mi, že buď Bůh, nebo ďábel seslal v ta místa nemoc, aby zničil další bytost, a ukončil tak její dočasný pobyt na zemi. Nechápal jsem, proč se Marta nesvlékla z kůže, jako to udělal had, a nezačala žít znova od začátku.

Když jsem jí to navrhl, rozzlobila se a proklínala mě, že jsem bezbožný cikánský spratek, spřáhnutý s ďáblem. Řekla, že nemoc vstupuje do člověka, když to nejméně čeká. Může mu sedět za zády na voze, vyskočit mu na ramena, když se v lese sehne, aby sebral jahody, nebo vyplavat z vody, když přes ni přejíždí na loďce. Nemoc se vkrade do lidského těla nepozorovaně, podloudně, vzduchem, vodou nebo pouhým kontaktem se zvířetem, s nějakým člověkem či dokonce – a v této chvíli na mě pátravě pohlédla –, když se na člověka zadívá pár černých očí umístěných blízko sebe nad jestřábím nosem. Takové oči, známé jako cikánské nebo čarodějnické, mohou přivodit ochromující nemoc, mor či smrt. Proto mi zakázala, abych se jí, a dokonce i domácím zvířatům, díval přímo do očí. Nařídila mi, abych si třikrát rychle odplívl a pokřižoval se, kdybych někdy náhodou pohlédl do očí zvířete nebo do jejích očí.

Často ji dopálilo, když těsto, které hnětla, aby upekla chleba, zkyslo. Obviňovala mě, že jsem ho očaroval, a řekla mi, že za trest nedostanu dva dny žádný chleba. Snažil jsem se

Martě vyhovět a nedívat se jí do očí. Chodil jsem proto po chalupě se zavřenýma očima, zakopával jsem o nábytek, převrhával vědra a dupal venku po květinových záhonech. Do všeho jsem narážel jako noční můra, kterou náhle oslnilo světlo. Marta zatím nashromáždila husí peří a nasypala ho na hořící uhlíky. Kouř, který se z peří zvedl, rozfoukala po celé místnosti. Přitom odříkávala všelijaká zaklínadla, která měla vyhnat všechno zlo.

Nakonec prohlásila, že zlé kouzlo bylo zlomeno. A měla pravdu, protože když pak upekla chleba, byl vždycky dobrý.

Marta své nemoci a bolesti nepodlehla. Vedla s nimi nepřetržitý lstivý boj. Když ji sužovaly bolesti, vzala obvykle kus syrového masa, nasekala ho na drobné kousky a dala do kameninového džbánu. Pak na ně nalila vodu, kterou nabrala ze studny těsně před východem slunce, a džbán zakopala hluboko do země v rohu své chalupy. To jí mělo, jak říkala, přinést na pár dní úlevu od bolesti, než maso shnije. Později, když se bolesti vrátily, celou pracnou a namahavou proceduru znova zopakovala.

Marta v mé přítomnosti nikdy nic nepila a nikdy se neusmívala. Věřila, že kdyby tak učinila, měl bych příležitost spočítat jí zuby a každý takto spočítaný zub by ji připravil o jeden rok života. Je pravda, že těch zubů moc neměla. Uvědomoval jsem si však, že v jejím věku je každý rok vzácný.

Snažil jsem se pít a jíst a neukazovat přitom zuby. Díval jsem se na svůj odraz v zrcadle modročerné hladiny studně a učil jsem se usmívat sám na sebe a neotvírat u toho pusu.

Marta mi nikdy nedovolila sebrat z podlahy nějaký její vypadlý vlas. Bylo dobře známo, že dokonce i jeden jediný vypadlý vlas by mohl přivodit vážné onemocnění krku, kdyby ho našel člověk s uhrančivýma očima.

Večer vysedávala Marta u kamen, pokyvovala hlavou a huhlala modlitby. Já jsem seděl opodál a myslel na svoje rodiče. Vzpomínal jsem na svoje hračky, které teď pravděpodobně patřily nějakým jiným dětem. Představoval jsem si svého velkého médu se skleněnýma očima, letadýlko

s otáčivými vrtulkami, v jehož okénkách bylo vidět tváře cestujících, malý, hladce se pohybující tank a hasicí vůz s vytahovacím žebříkem.

Když obrazy, které mi vyvstávaly před očima, nabyly ostřejší a reálnější podoby, v Martině chalupě se najednou jakoby oteplilo. Viděl jsem svoji matku sedět u klavíru, slyšel jsem slova písní, které zpívala. Vzpomněl jsem si na to, jak strašně jsem se bál, když jsem ve čtyřech letech měl jít na operaci slepého střeva. Viděl jsem naleštěné nemocniční podlahy, kyslíkovou masku, kterou mi lékaři přiložili k obličeji, a já nestačil napočítat ani do deseti.

Minulost, na kterou jsem vzpomínal, se však velmi rychle změnila v pouhou iluzi, v něco právě tak neuvěřitelného, jako bajky, které mi vyprávěla chůva. Přemýšlel jsem o tom, zda mě moji rodiče ještě někdy najdou. Jestlipak věděli, že by nikdy neměli pít nebo se smát v přítomnosti lidí s uhrančivýma očima, kteří by jim mohli spočítat zuby? Vzpomněl jsem si na otcův klidný široký úsměv a začal jsem si dělat starosti. Ukazoval tolik zubů, že kdyby mu je nějaký uhrančivý člověk spočítal, nejspíš by velmi brzo umřel.

Když jsem se jednou ráno probudil, byla v chalupě zima. Oheň v kamnech vyhasl a Marta ještě pořád seděla uprostřed místnosti s podkasanými sukněmi a bosýma nohama namočenýma ve škopku s vodou.

Mluvil jsem na ni, ale neodpovídala. Pošimral jsem její studenou, ztuhlou ruku, ale kostnaté prsty se nepohnuly. Martina ruka visela z opěradla židle právě tak, jako za naprostého bezvětrí visí na šňůře mokré prádlo. Když jsem jí zvedl hlavu, zdálo se, že se její vodnaté oči dívají přímo na mě. Takové oči jsem předtím viděl pouze jednou, když proud vyhodil na břeh těla mrtvých ryb.

Dospěl jsem k závěru, že Marta čeká na novou kůži, a podobně jako hada by ji v takovou chvíli neměl nikdo vyrušovat. I když jsem nevěděl co dělat, snažil jsem se být trpělivý.

Bylo už pozdě na podzim. Vítr lámal křehké větvičky a rval ze stromů poslední seschlé listy, které pak honil po